

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2021-74-13>
УДК 336:332.1

Тютюник І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний університет

Білоус Ю.Г.

студентка,
Сумський державний університет

Tiutiunyk Inna, Belous Julia

Sumy State University

ВПЛИВ ПОДАТКОВИХ РОЗРИВІВ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ ¹

THE IMPACT OF TAX GAPS ON THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF THE COUNTRY

В умовах затяжної національної та транснаціональної ринкової турбулентності, прояви якої спостерігаються у більшості секторів економіки, однією з найбільших загроз фінансово-економічній безпеці більшості країн світу є наявність значного обсягу тіньових операцій, наслідками реалізації яких є недоотримання бюджетом податкових надходжень та зниження фінансової спроможності країни до фінансування економічного розвитку. У статті досліджено поняття «фінансово-економічна безпека країни», обґрунтовано основні її завдання та функції, виділено характерні особливості даного поняття в рамках економічного та фінансового складників. Обґрунтовано роль податкових розривів у зниженні рівня фінансово-економічної безпеки країни, здійснено прогнозування ймовірності формування податкових розривів у країні, запропоновано заходи мінімізації обсягів ухилення від оподаткування як складники підвищення її фінансово-економічної безпеки.

Ключові слова: економічний розвиток, фінансово-економічна безпека, податковий розрив, державна політика, ухилення від оподаткування.

В условиях затяжной национальной и транснациональной рыночной турбулентности, проявления которой наблюдаются в большинстве секторов экономики, одной из наибольших угроз финансово-экономической безопасности большинства стран мира является наличие значительного объема теневых операций, последствиями реализации которых является недополучение бюджетом налоговых поступлений и снижение финансовой состоятельности страны в финансировании программ экономического развития. В статье исследовано понятие «финансово-экономическая безопасность страны», обоснованы основные задачи и функции, выделены характерные особенности данного понятия в рамках экономической и финансовой составляющих. Обоснована роль налоговых разрывов в снижении уровня финансово-экономической безопасности страны, осуществлено прогнозирование вероятности формирования налоговых разрывов в экономике, предложены меры по минимизации объемов уклонения от налогообложения как составляющие повышения ее финансово-экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическое развитие, финансово-экономическая безопасность, налоговый разрыв, государственная политика, уклонение от налогообложения.

Trends in the development of the main components of financial and economic security of the country indicate their significant variability and dependence on a combination of internal and external factors. An important place among the drivers of influence on the level of financial and economic security is occupied by tax revenues. Given the prolonged national and transnational market turbulence, which is observed in most sectors of the economy, one of the biggest threats to the financial and economic security of most

¹ Виконано в рамках науково-дослідної теми «Квадроцентрична рекурсивна модель детінізації економіки України для зростання її макроекономічної стабільності» (реєстраційний номер проєкту: 2020.02/0238), що фінансується за рахунок коштів Національного фонду досліджень України, 2020–2021.

countries is the presence of a significant volume of shadow operations. The consequences of their implementation are the lack of tax revenues in the budget and the reduction of the country's financial viability in financing economic development programs. The purpose of the article is to study the impact of tax gaps on the level of financial and economic security of the country. In the paper, the essence of the financial and economic security of the country, which is proposed to be understood as a complex concept, integrates the features of economic and financial development of the economic system. Based on the systematization of scientific literatures, the main tasks and functions of financial and economic security of the country including realization of goals and objectives of financial policy and formation of favorable conditions for economically sustainable development and growth, highlights the characteristics of this concept are substantiated. The paper identifies three characteristic features of the financial and economic security of the country: as an indicator of its ability to protect the interests of society in a volatile external and internal environment; economically sustainable development and growth; leveling threats to the internal and external environment. The role of tax gaps in reducing the level of financial and economic security of the country is substantiated, the probability of formation of tax gaps in the economy is predicted, measures to minimize tax evasion as components of increasing its financial and economic security are proposed. The established interdependencies should serve as a basis for the transformation of state economic and financial policy in Ukraine in terms of minimizing the negative impact of the shadow sector of the economy on the indicators of economic development of the state.

Key words: economic development, financial and economic security, tax gap, public policy, tax evasion.

Постановка проблеми. В умовах постійного зростання обсягів дефіциту бюджету, мінливості курсу валют, світової економічної кризи, зумовленою пандемією COVID-19, питання зростання або збереження досягнутого рівня фінансово-економічної безпеки країни стає все більш актуальним.

Тенденції розвитку складників фінансово-економічної безпеки країни засвідчують значну їх мінливість та залежність від сукупності чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Вагоме місце серед драйверів впливу на рівень фінансово-економічної безпеки займає тінізація економіки, наслідки якої спостерігаються майже в усіх секторах економіки. Сучасний стан розвитку національної економіки значною мірою зумовлений впливом тіньового сектору економіки та корупційних схем виведення капіталу, що дедалі частіше здійснює негативний вплив на зміну показників економічного та фінансового розвитку країни. Це зумовлює потребу у зміні векторів державної економічної політики з погляду їх спрямування на попередження наслідків впливу обсягів податкових розривів на економіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями напрацьовано значну кількість підходів до розуміння дефініції «фінансово-економічна безпека». Одним із сучасних драйверів зростання ступеня дослідженості даного поняття стала пандемія COVID-19, що призвела до зростання дисбалансів в економіці, виникнення кризи в більшості секторів економіки, банкрутства значної кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу, рівня безробіття і, як наслідок, підвищення турбулентності на світових фінансових і товарних ринках. У цих умовах питання пошуку ефективних механізмів акумулювання додаткового доходу, зокрема за рахунок виведення податкових надходжень із тіні, стають дедалі більше актуальними.

Особливості управління податковими розривами в економіці досліджували Р. Мерфі [6], М. Харремі [2], О. Зубенко [12], І. Тютюник та Ю. Гуменна [16], Ю. Харазішвілі та Н. Дмитренко [17].

Інструментарій підвищення рівня фінансово-економічної безпеки країни за рахунок детінізації економіки досліджувався в роботах А. Толстової [15], О. Мазур та В. Сержанова [13], А. Золковера [9–11] та ін.

Водночас питання управління податковими розривами як один із найбільш ефективних інструментів підвищення фінансово-економічної безпеки країни залишаються малодослідженими та потребують більш глибокого аналізу.

Мета статті полягає у дослідженні впливу податкових розривів на рівень фінансово-економічної безпеки країни.

Виклад основного матеріалу. Однією з характеристик будь-якої економічної та виробничої системи є її здатність функціонувати в умовах мінливого середовища, що пов'язано зі здатністю менеджерів приймати ефективні та своєчасні рішення, використовуючи інноваційні методи управління економікою.

Податкові розриви можна розглядати як явище, що є індикатором мінливості економічної системи, її неспроможності протистояти тіньовим фінансовим операціям. Одним із проявів тіньового сектору економіки є суттєве недоотримання економікою обсягів податкових надходжень, що за відсутності достатнього рівня фінансового та виробничого її потенціалу може слугувати загрозою її економічній безпеці.

Одними з найбільших загроз розвитку національної економіки є перманентне накопичення негативних проявів ухилення економічними суб'єктами від оподаткування в економіці та постійне зростання до критичного рівня ступеня варіації окремих її показників [1; 4; 8].

Сьогодні проблема зростання рівня фінансово-економічної безпеки є головним складником ефективного функціонування та розвитку економічної системи, передумовою забезпечення захисту національних економічних інтересів країни, основою її гармонійного розвитку та прогресу.

Поняття «фінансово-економічна безпека» є комплексним поняттям, що інтегрує у собі особливості економічного та фінансового розвитку суб'єктів економічної системи.

Із метою більш комплексного розуміння особливостей формування фінансово-економічної безпеки країни та умов її зростання проведемо аналіз сутності даного поняття та його складників.

Науковцями напрацьовано значну кількість підходів до розуміння дефініції «фінансово-економічна без-

пека», трендовий аналіз поширення яких наведено на рис. 1.

Одним із сучасних драйверів зростання ступеня дослідженості даного поняття стала пандемія COVID-19, що призвела до зростання дисбалансів в економіці, виникнення кризи в більшості секторів економіки, банкрутства більшості суб'єктів малого та середнього бізнесу, зростання рівня безробіття і, як наслідок, підвищення обсягів ухилення від оподаткування економічними суб'єктами.

На основі систематизації підходів до розуміння сутності фінансово-економічної безпеки виділимо характерні особливості даного поняття:

– фінансово-економічна безпека країни як індикатор її здатності захищати інтереси суспільства в умовах мінливості зовнішнього та внутрішнього середовища;

– фінансово-економічна безпека країни як її здатність до економічно сталого розвитку та зростання;

– фінансово-економічна безпека країни як її здатність до нівелювання загроз внутрішнього та зовнішнього середовища.

Різноманітність проявів фінансово-економічної безпеки країни зумовлює і значний спектр її функцій та завдань у контексті сталого функціонування національної економіки, систематизацію яких здійснено на рис. 2.

Реалізація державою завдань фінансово-економічної безпеки є основним елементом на шляху до зростання макроекономічної стабільності країни та забезпечення її економічно сталого розвитку [3; 5; 7].

Однак сьогодні фінансово-економічна безпека зазнає впливу значної кількості чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, ідентифікація яких має

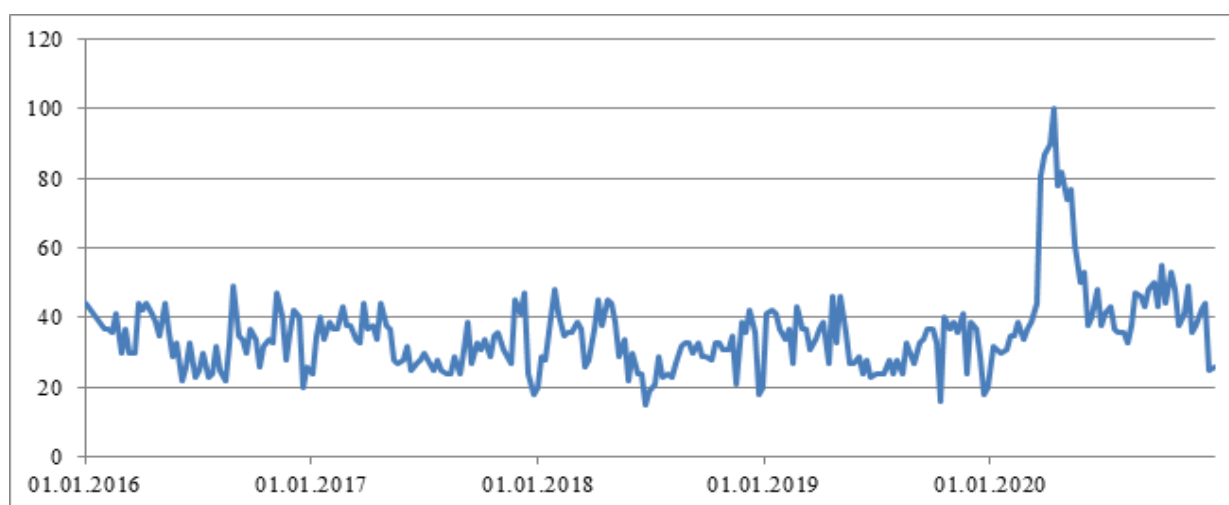

Рис. 1. Частота дослідження фінансово-економічної безпеки за допомогою пошукової системи Google
Джерело: побудовано авторами на основі інструментарію Google Trends

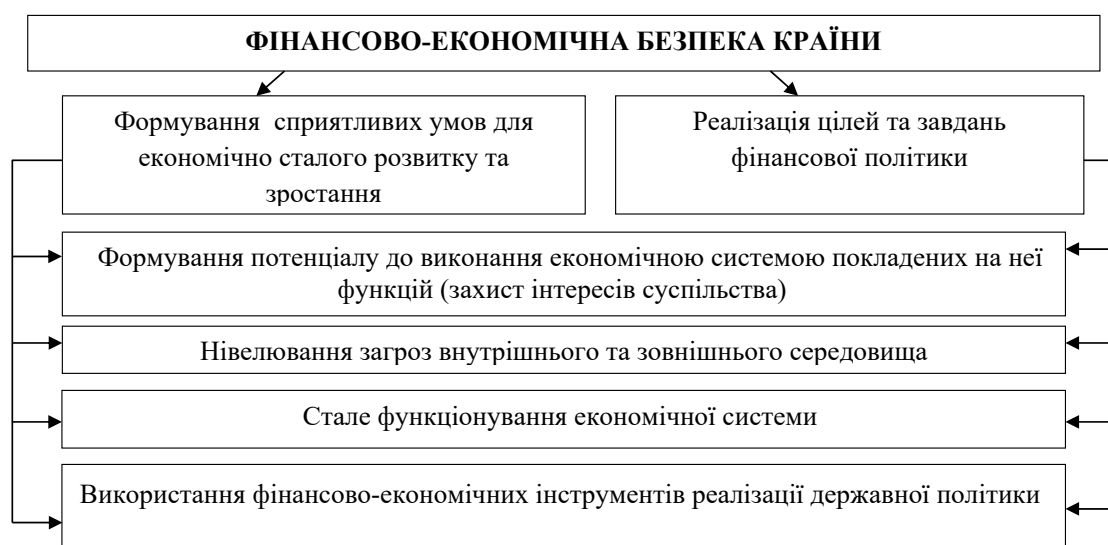
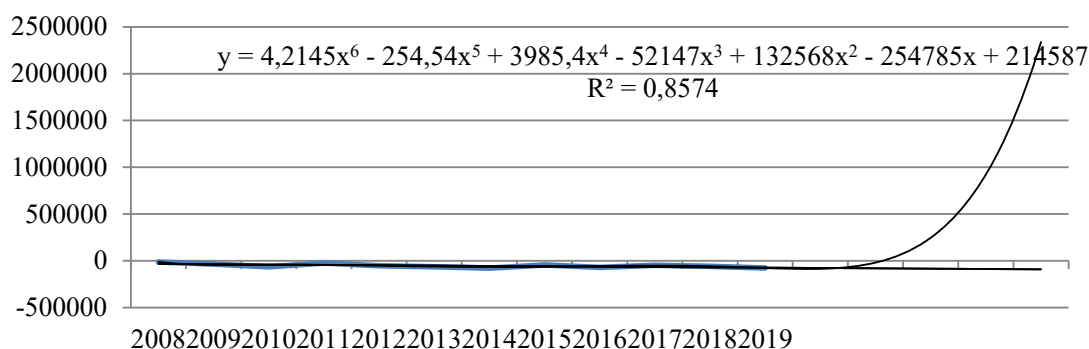

Рис. 2. Завдання фінансово-економічної безпеки

Джерело: розроблено авторами

**Рис. 3. Ймовірність виникнення податкових розривів в економіці
(за ступенем їхнього впливу на рівень фінансово-економічної безпеки країни)**

Джерело: побудовано авторами

бути важливим елементом державної економічної політики.

Ефективність реалізації політики підвищення рівня фінансово-економічної безпеки країни залежить від здатності держави своєчасно ідентифікувати потенційні ризики та загрози, що виникають перед економікою, та застосовувати інструментарій їх превенції. Одним із найбільш ефективних інструментів у цьому контексті слугує мінімізація податкових розривів.

Прогнозування ймовірності виникнення податкових розривів як одного з основних чинників зниження фінансово-економічної безпеки в країні проведемо за допомогою методу екстраполяції тренду. Результати розрахунків наведено на рис. 3. Достовірність отриманих результатів підтверджено високими значеннями коефіцієнтів детермінації.

Установлені взаємозалежності мають слугувати основою для трансформації державної економічної та фінансової політики в Україні з погляду мінімізації негативного впливу тіньового сектору економіки на показники економічного розвитку держави.

Одними з найбільш вагомих складників у цьому напрямі є запровадження інструментарію ранньої діа-

гностики потенційних загроз фінансово-економічній безпеці країни, що призводять до турбулентності економічної системи; дослідження чутливості окремих складників фінансово-економічної безпеки на обсяги утворених в економіці податкових розривів; запровадження заходів нейтралізації негативного впливу тіньових операцій на розвиток економіки.

Висновки. Систематизація наукового доробку вчених та аналіз законодавчих актів у сфері забезпечення фінансово-економічної безпеки країни дали змогу визначити основні напрями трансформації економічної політики держави, спрямованої на мінімізацію негативного впливу обсягів ухилення від оподаткування на показники економічно сталого розвитку країни.

Наявність широкого спектру податкових розривів в економіці зумовлює потребу в реалізації різних за спрямованістю та масштабами заходів державної податкової політики, основними з яких є посилення контролю з боку органів державної влади над виконанням та оптимізація податкового навантаження з метою протидії формуванню податкових розривів в економіці.

Список літератури:

1. Eddassi H. Fiscal Regime and Tax Policy in Resource-Rich Countries In The Process Of Globalization: Literature Review. *SocioEconomic Challenges*. 2020. № 4(2). P. 67–77. URL: [https://doi.org/10.21272/sec.4\(2\).67-77.2020](https://doi.org/10.21272/sec.4(2).67-77.2020).
2. Harremi M. A Simple Analysis of the Tax Gap Balkan Region. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 2014. Vol. 5. № 19. P. 365.
3. Lopez B.S., Alcaide A.V. Blockchain, AI and IoT to Improve Governance, Financial Management and Control of Crisis: Case Study COVID-19. *SocioEconomic Challenges*. 2020. № 4(2). P. 78–89.
4. Mazurenko O., Tiutiunyk I. The International Tax Competitiveness: Bibliometric Analysis. *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2021. № 5(1). P. 126–138. URL: [https://doi.org/10.21272/fmir.5\(1\).126-138.2021](https://doi.org/10.21272/fmir.5(1).126-138.2021).
5. Miller A.D. Current Mining Taxation Policy Implemented by both Mongolia and Kazakhstan: The Development Comparatives between Ulaanbaatar and Astana. *Business Ethics and Leadership*. 2019. № 3(2). P. 39–52. URL: [http://doi.org/10.21272/bel.3\(2\).39-52.2019](http://doi.org/10.21272/bel.3(2).39-52.2019).
6. Murphy R. (2019). The European Tax Gap. A report for the Socialists and Democrats Group in the European Parliament. Global Policy.
7. Njegovanović A. Digital Financial Decision with a View of Neuroplasticity / Neurofinancy / Neural Networks. *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2018. № 2(4). P. 82–91. URL: [https://doi.org/10.21272/fmir.2\(4\).82-91.2018](https://doi.org/10.21272/fmir.2(4).82-91.2018).
8. Salé M.J., Muharremi O., Hoxhaj M. Albanian Individual Taxpayers Perceptions and Determinants on Ethical Behavior Regarding Tax Compliance. *Business Ethics and Leadership*. 2021. № 5(1). P. 66–80. URL: [https://doi.org/10.21272/bel.5\(1\).66-80.2021](https://doi.org/10.21272/bel.5(1).66-80.2021).

9. Zolkover A., Georgiev M. Shadow investment activity as a factor of macroeconomic instability. *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2020. № 4(4). P. 83–90. URL: [https://doi.org/10.21272/fmir.4\(4\).83-90.2020](https://doi.org/10.21272/fmir.4(4).83-90.2020).
10. Zolkover A., Renkas J. Assessing the level of macroeconomic stability of EU Countries. *SocioEconomic Challenges*. 2020. № 4(4). P. 175–182. URL: [https://doi.org/10.21272/sec.4\(4\).175-182.2020](https://doi.org/10.21272/sec.4(4).175-182.2020).
11. Zolkover A., Terziev V. The Shadow Economy: A Bibliometric Analysis. *Business Ethics and Leadership*. 2020. № 4(3). P. 107–118. URL: [https://doi.org/10.21272/bel.4\(3\).107-118.2020](https://doi.org/10.21272/bel.4(3).107-118.2020).
12. Зубенко О.О. Емпіричне дослідження соціальних аспектів та причин неофіційної зайнятості (на прикладі Запоріжжя). *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2013. Вип. 57. С. 203–210.
13. Мазур О., Сержанов В. Державне регулювання у сфері детінізації економічних відносин. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2015. Вип. 45. Т. 3. С. 114–118.
14. Офіційний сайт Державної казначейської служби Україні. URL: <https://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 04.01.2021).
15. Толстова А.В. Роль державного регулювання в процесі детінізації економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 40. С. 303–306.
16. Тютюнник І.В., Гуменна Ю.Г. Управління податковими розривами як перспективний напрям детінізації економіки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2019. Вип. 12(40). С. 146–150.
17. Харазішвілі Ю.М., Дмитренко Н.М. Методичний підхід до оцінювання тіньової зайнятості в Україні. *Економіка України*. 2010. № 12. С. 16–28.

References:

1. Eddassi, H. (2020) Fiscal Regime and Tax Policy in Resource-Rich Countries In The Process Of Globalization: Literature Review. *SocioEconomic Challenges*, no. 4(2), pp. 67–77. DOI: [https://doi.org/10.21272/sec.4\(2\).67-77.2020](https://doi.org/10.21272/sec.4(2).67-77.2020).
2. Harremi M.A. (2014) Simple Analysis of the Tax Gap Balkan Region. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, vol. 5, no. 19, pp. 365.
3. Lopez B.S., Alcaide A.V. (2020) Blockchain, AI and IoT to Improve Governance, Financial Management and Control of Crisis: Case Study COVID-19. *SocioEconomic Challenges*, no. 4(2), pp. 78–89.
4. Mazurenko O., Tiutiunyk I. (2021) The International Tax Competitiveness: Bibliometric Analysis. *Financial Markets, Institutions and Risks*, no. 5(1), pp. 126–138. DOI: [https://doi.org/10.21272/fmir.5\(1\).126-138.2021](https://doi.org/10.21272/fmir.5(1).126-138.2021)
5. Miller A.D. (2019) Current Mining Taxation Policy Implemented by both Mongolia and Kazakhstan: The Development Comparatives between Ulaanbaatar and Astana. *Business Ethics and Leadership*, no. 3(2), pp. 39–52. DOI: [http://doi.org/10.21272/bel.3\(2\).39-52.2019](http://doi.org/10.21272/bel.3(2).39-52.2019).
6. Murphy R. (2019) The European Tax Gap. A report for the Socialists and Democrats Group in the European Parliament. Global Policy.
7. Njegovanović A. (2018) Digital Financial Decision with a View of Neuroplasticity / Neurofinancy / Neural Networks. *Financial Markets, Institutions and Risks*, no. 2(4), pp. 82–91. DOI: [https://doi.org/10.21272/fmir.2\(4\).82-91.2018](https://doi.org/10.21272/fmir.2(4).82-91.2018).
8. Salé M.J., Muharremi O., Hoxhaj M. (2021) Albanian Individual Taxpayers Perceptions and Determinants on Ethical Behavior Regarding Tax Compliance. *Business Ethics and Leadership*, no. 5(1), pp. 66–80. DOI: [https://doi.org/10.21272/bel.5\(1\).66-80.2021](https://doi.org/10.21272/bel.5(1).66-80.2021)
9. Zolkover A., Georgiev M. (2020) Shadow investment activity as a factor of macroeconomic instability. *Financial Markets, Institutions and Risks*, no. 4(4), pp. 83–90. DOI: [https://doi.org/10.21272/fmir.4\(4\).83-90.2020](https://doi.org/10.21272/fmir.4(4).83-90.2020)
10. Zolkover A., Renkas J. (2020) Assessing the level of macroeconomic stability of EU Countries. *SocioEconomic Challenges*, no. 4(4), pp. 175–182. DOI: [https://doi.org/10.21272/sec.4\(4\).175-182.2020](https://doi.org/10.21272/sec.4(4).175-182.2020)
11. Zolkover A., Terziev V. (2020) The Shadow Economy: A Bibliometric Analysis. *Business Ethics and Leadership*, no. 4(3), pp. 107–118. DOI: [https://doi.org/10.21272/bel.4\(3\).107-118.2020](https://doi.org/10.21272/bel.4(3).107-118.2020)
12. Zubenko O. (2013) Empirychne doslidzhennia sotsialnykh aspektiv ta prychnyn neofitsiinoi zainiatosti (na prykladі Zaporizhzhia). [Empirical study of social aspects and causes of informal employment (on the example of Zaporozhye)]. *Social technologies: topical issues of theory and practice*, no. 57, pp. 203–210.
13. Mazur O., Serzhanov V. (2015) Derzhavne rehuliuвання u sferi detinizatsii ekonomichnykh vidnosyn [State regulation in the field of de-shadowing of economic relations]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod University*, vol. (45), no. 3, pp. 114–118.
14. Official site of the State Treasury Service of Ukraine (2021). Available at: <https://www.treasury.gov.ua> (accessed 18 June 2021).
15. Tolstova A.V. (2012) Rol derzhavnogo rehuliuвання v protsesi detinizatsii ekonomiky Ukrainy [The role of state regulation in the process of de-shadowing the economy of Ukraine]. *Bulletin of Transport Economics and Industry*, vol. 40, pp. 303–306.
16. Tiutiunyk I.V., Humenna Y.G. (2019) Upravlinnia podatkovyimi rozryvamy yak perspektyvnyi napriam detinizatsii ekonomiky [Management of tax gaps as a promising area of de-shadowing of the economy]. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Series "Economics"*, Issue 12 (40), pp. 146–150.
17. Kharazishvili Y.M., Dmitrenko N.M. (2010) Metodychnyi pidkhid do otsiniuvannia tinovoi zainiatosti v Ukraini. [Methodical approach to the assessment of shadow employment in Ukraine]. *Ukraine economy*, no. 12, pp. 16–28